

УДК 37.035.4

О. П. Муляр,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теорії та методики викладання шкільних предметів ВШПО

Методичні умови формування толерантності школярів у процесі навчання суспільствознавчих предметів

Запропоновано методичні умови активізації формування толерантності старшокласників у навчанні суспільствознавчих дисциплін. Акцентовано, що важливим елементом у цьому є впровадження інтегрованих курсів світоглядного спрямування. З'ясовано, що успішне розв'язання проблеми можливе у разі застосування компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, методів проблемного навчання, дотримання основних принципів виховання і навчання.

Ключові слова: толерантність, особистість, свідомість, цінності, соціалізація, педагогічна діяльність.

Muliar O. P. Methodical Conditions of Forming Tolerance of Senior Pupils During the Teaching Process of Social Science Subjects.

The methodical conditions of forming tolerance of senior pupils during the teaching process of social science subjects are suggested in the article. The attention is focused on the ideological orientation courses that are introduced in the educational process which help senior pupils to form toleration. It was found out that the successful resolution of the problem with tolerance in the teaching process of social and science subjects is possible in case of using the person-centered approach and the activity centered approach and in case of compliance of the basic concepts of education and studying, and of using methods of problematical studying.

Key words: tolerance, personality, consciousness, values, socialization, teaching activities.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Необхідною умовою побудови громадянського суспільства в Україні є виховання толерантної особистості, яка поважає права і свободи інших людей і здатна жити у складному, багатогранному світі, що динамічно розвивається. Аналіз законодавчих актів та нормативних документів, де викладено принципи, основні напрямки формування толерантності – Конституція України, Закони «Про національні меншини в Україні», «Про мови в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про освіту», Концепція «Нова українська школа». Концепція громадянського виховання, Декларація принципів толерантності, – вказує на те, що виховання толерантної особистості є одним із пріоритетів державної політики в нашій країні.

Аналіз досліджень із проблеми. Формуванню терпимості у міжгрупових і міжособистісних відносинах, у контексті процесуальних аспектів спілкування присвячено роботи В. Лекторського, П. Ніколсона, Л. Рюмшиної, Г. Кожухаря, В. Лабунської, О. Асмолова, Л. Гудкова, Л. Дробіжевої, Г. Солдатової, С. Братченко, О. Гриви, В. Бойко, М. Боритко, І. Бурнашової, Д. Леонтьєва та ін. Більшість дослідників схиляються до думки, що практика формування толерантних відносин повинна включати осмислення філософії толерантності, знання і прийняття толерантних норм, розуміння особливостей поведінки інших людей, саморегуляцію рівня емоційного прояву, вміння та навички терпимості в ситуаціях різноманітного спілкування [1–4].

Метою статті є розкриття методичних підходів до формування толерантності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз програм суспільствознавчих дисциплін 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів показав, що важливим елементом у формуванні толерантності старшокласників є впровадження в сучасний освітній процес курсів світоглядного спрямування («Людина і світ», «Громадянська освіта», «Права людини», «Культура добросусідства» та ін.) [5].

Розглянемо основні умови, за яких процес формування толерантності старшокласників у процесі навчання суспільствознавчих предметів буде більш ефективним.

Терпимість є основою педагогічного спілкування вчителя та учня, суть якого зводиться до таких принципів навчання, які створюють оптимальні умови для формування в учнів культури гідності, самовираження особи, що виключають чинник боязні неправильної відповіді. Формування толерантності неможливе в умовах авторитарного стилю спілкування «вчитель – учень». Тому однією з умов виховання толерантності є створення інноваційного освітнього простору, формування нової культури сучасного освітнього закладу, реалізація учителем педагогіки партнерства, освоєння певних демократичних механізмів в організації освітнього процесу, емпатичне спілкування учнів один з одним і з учителем. Якщо педагог толерантний, він упевнений, відкритий, недирективний, доброзичливий. Він виступає

щодо учня в ролі партнера та наставника. У результаті формування навичок толерантних стосунків дитина здатна успішно взаємодіяти в колективі, може чинити супротив нетерпимим стосункам, перетворюється у соціально адаптовану особистість.

Формування толерантності учнів під час навчання суспільствознавчих предметів стає можливим у разі застосування в освітньому процесі певних підходів.

Компетентнісний підхід – це зміщення акцентів від знань, які швидко забуваються, до потрібних умінь, які залишаються надовго, та до ціннісних орієнтирів (ставлень), якостей, готовності до застосування вмінь на практиці.

Особистісно орієнтований підхід передбачає визнання права кожної особи на: свободу, самовизначення, індивідуальність і самовираження; визнання і виконання своїх обов'язків перед собою й іншими; опору при взаємодії на мотивацію, цінності, досвід, «Я-концепцію» партнера; індивідуальний підхід.

Діяльнісний підхід до суб'єкта толерантності заснований на активному ставленні людини до свого існування і співіснування з іншими, дозволяє знайти найбільш суттєві механізми поширення гуманістичних стосунків у суспільстві й відповідно до цього – механізми ефективної адаптації людини до соціального середовища. Він передбачає: опору на активність, свідомість і самостійність; орієнтацію не на вербальну дію, а на діяльність самої дитини; забезпечення суб'єктивної свободи у виборі діяльності та її компонентів; побудову виховання через спеціальні організовані діяльність і спілкування дітей.

Успішне розв'язання проблеми толерантності учнів у процесі навчання суспільствознавчих предметів неможливе без дотримання таких основних принципів виховання і навчання:

- єдність цілей педагога і дитини, чітке визначення мети та педагогічних дій, що сприятиме вихованню активної соціальної позиції та психологічної стійкості;

- урахування індивідуальних фізичних і соціально-психічних властивостей особистості, що дозволить мінімізувати прояв агресії, зняти напругу в групі дітей, навчити їх саморегуляції, підтримувати емоційну чутливість, розвивати емпатію і навчати способів адекватного емоційного реагування (емоційна стабільність), розвивати вольову сферу.

- систематичність, послідовність й планомірність педагогічних впливів, які забезпечують формування в кожного учня світогляду, переконань, ідеалів, інтересів, морально-вольових рис, навичок і звичок правильно орієнтованої поведінки, цілісної особистості;

- єдність педагогічних вимог школи, сім'ї та громадськості, яка передбачає розумні, стійкі та єдині вимоги до дітей з боку різних соціальних інститутів;

- єдність свідомості й поведінки, яка сприяє тому, щоб світогляд набув для кожного учня суб'єктивного смислу, став переконанням, поєднаним зі знаннями і практичними діями;

- національна спрямованість виховання терпимості, яка передбачає вивчення рідної мови, формування національної свідомості, любові до рідної землі й свого народу, прищеплення шанобливого

ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв усіх народів, які населяють Україну;

- врахування її багатогранної та цілісної природи, анатомо-фізіологічних, психологічних, вікових, генетичних, національних, регіональних особливостей;

- культуровідповідність, яка передбачає врахування культурного рівня мікросередовища дитини (клас, сім'я, друзі), пріоритету національної культури;

- повага до особистості дитини, поєднана з розумною вимогливістю до неї, що передбачає незалежно від позиції дитини, її світогляду шанобливе ставлення до неї;

- опора на позитивне в людині, довіра до здорових намірів і прагнень учнів;

- партнерство (повага до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіра до неї, соціальне партнерство, інклюзія);

- принцип єдності знання і поведінки, який сприяє формуванню в учнів уміння конструктивно, толерантно взаємодіяти з людьми і групами, що мають певні відмінності.

Ефективність формування толерантності залежить і від розмаїття використовуваних засобів і методів, і від адекватності реакції на них учнів.

Практика показує: найкращий результат досягається там, де педагоги застосовують бінарні методи, що припускають виділення пар методів «виховання – самовиховання». Це методи впливу на такі сфери:

- а) інтелектуальну (переконання – самопереконання);
- б) мотиваційну (стимулювання, заохочення – мотивація);

- в) емоційну (навіювання – самонавіювання);

- г) вольову (вимога – вправа);

- г) сферу саморегуляції (корекція поведінки – самокорекція);

- д) предметно-практичну (виховні ситуації – соціальна діяльність);

- е) екзистенційну (метод дилем – рефлексія).

Комплексний вплив на учня досягається в результаті застосування педагогом таких методів: 1) формування свідомості особистості (дискусії, аналіз ситуацій, дилеми, пояснення, роз'яснення, етичні бесіди, диспути, навіювання, приклади); 2) організації діяльності та досвіду суспільної поведінки (вправи, привчання, вимога, доручення, моделювання виховних ситуацій); 3) стимулювання поведінки особистості (заохочення і змагання).

Методи формування свідомості особистості спрямовано на формування поглядів, понять, переконань, уявлень, власної думки та оцінки подій. Спільною особливістю методів цієї групи є орієнтація на слово, яке, будучи найсильнішим виховним засобом, може бути звернено до свідомості дитини особливо точно, здатне спонукати його до роздумів і переживань. Слово допомагає учням осмислити свій життєвий досвід, мотивацію своїх вчинків. Однак сам по собі словесний вплив у відриві від інших методів виховання є недостатньо ефективним і не може сформувати стійкі переконання.

Методи організації діяльності й досвіду суспільної поведінки спрямовано на відпрацювання навичок поведінки, які повинні стати нормою для особистості учня. Вони впливають на предметно-практичну сферу

і спрямовані на розвиток у школярів якостей, які допомагають людині реалізувати себе і як істоту суто суспільну, і як неповторну індивідуальність.

Методи стимулювання поведінки і діяльності використовуються для формування моральних почуттів, тобто позитивного чи негативного ставлення особистості до предметів і явищ навколишнього світу (суспільства в цілому, окремих людей, природи, мистецтва, самого себе і т. д.). Ці методи допомагають учителю сформуванню в учнів уміння правильно оцінювати свою поведінку, усвідомити свої потреби, здійснити вибір відповідних їм цілей.

В основі методів стимулювання лежить вплив на мотиваційну сферу особистості, спрямований на формування усвідомлених спонукань до активної і соціально схвалюваної життєдіяльності. Вони мають величезний вплив на емоційну сферу дитини, формують у неї навички управління своїми емоціями, вчать керувати конкретними почуттями, розуміти свої емоційні стани та їх причини. Ці методи впливають і на вольову

сферу: сприяють розвитку ініціативи, впевненості у своїх силах, наполегливості, вмінню долати труднощі для досягнення поставленої мети, володіти собою (витримка, самовладання), а також навичкам самостійної поведінки.

Висновки. Формування толерантної особистості є невід'ємною частиною навчання суспільствознавчих предметів як діяльності, в ході якої йде оволодіння системою знань основ наук і відповідних їм умінь і навичок, закладаються основи світогляду, розвиваються пізнавальні сили, творчі здібності й емоційно-вольова сфера особистості, формуються моральні якості та навички поведінки.

Активізація формування толерантності старшокласників вимагає від учителя застосування таких методів, які б сприяли формуванню свідомості особистості, організації діяльності та досвіду суспільної поведінки, трансформуванню світоглядних установок, які ґрунтуються на вищих цінностях людини, в особисті переконання, а це, у свою чергу, дозволило б розкрити сутність терпимості як способу їх мислення, поведінки і життєдіяльності.

Література

1. Александрова А. С. Сутність толерантності в сучасному суспільстві. *Гілея: наук. вісн.* 2010. Вип. 42. С. 170–177.
2. Арцишевський Р. А. Курс «Людина і суспільство». Методика викладання: метод. посіб. для вчителів. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 256 с.
3. Бурнашова И. В. Педагогические условия формирования толерантности у подростков во внеучебной деятельности в школах с углубленным изучением иностранного языка: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Ярославль, 2006. 25 с.
4. Введение в педагогику толерантности: учеб. пособие для студ. пед. вузов / Н. М. Борытко, И. А. Соловцова, А. М. Байбаков; под ред. Н. М. Борытко. Волгоград: Изд-во ВГИПК РО, 2006. 80 с.
5. Муляр О. П. Відображення проблеми толерантності у практиці сучасної школи. *Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту (Пед. науки)*. 2011. № 3. С. 87–92.

УДК 378.091(477)

Л. С. Кацевич,
директор НВК «Ківерцівська ЗОШ І ст. — Ківерцівська районна гімназія
Ківерцівської районної ради Волинської області»

Управління інноваційною діяльністю закладу в сучасних умовах

Розкрито зміст понять «інновація», «інноваційна освітня діяльність», «інноваційність управління»; викладено позитивні сторони впровадження інноваційних технологій у систему управління та розвитку навчального закладу.

Ключові слова: інновація, інноваційна освітня діяльність, інноваційність управління, модель управління інноваційною діяльністю, проектна діяльність, дослідно-експериментальна діяльність.

Katsevych L. S. Innovative Activity Management of the Institution in Present-Day Conditions.

The content of concepts „innovation”, „innovative educational activity”, „innovation management” is revealed. Positive aspects of introduction of innovative technologies into the system of management and development of an educational institution are outlined.

Key word: innovation, innovative educational activity, innovation of management, the model of management of innovative activity, project activity, experimental activity.

Неможливо жити краще, ніж проводячи життя в прагненні стати досконалішим.
Хто хоче зрушити світ, нехай зрушить себе.

Сократ

Постановка проблеми. Школа – це той осередок, де спільно із сім'єю формується особистість,

її громадянська позиція та моральні якості. У Концепції «Нова українська школа» чітко зазначено, що випускник сучасної школи має оволодіти вмінням критично осмислювати життєві проблеми і знаходити її розв'язки адекватними методами, креативно мислити та самовдосконалюватися, відповідати за прийняті